

SOCIALE FUNCTIES VAN DE HEGGEKAPEL VAN POEDERLEE

1. Aantrekkingskracht, bedevaarten en volksdevotie

Dat in de vijftiende eeuw de Hegge snel uitgroeide tot een gereputeerd bedevaartsoord in de Nederlanden, moet natuurlijk toegeschreven worden aan - in de eerste plaats - de indruk die de wonderbaarlijke weder-vinding van de gewijde hosties in de Hegge te Poederlee naliet op de gods-vruchtige middeleeuwse mens, maar zeker ook niet in het minst aan de aanmoediging van zowel wereldlijke als kerkelijke overheid.

Vooraf het feit dat de toenmalige landsvorstin, Elisabeth van Görlitz, als hertogin van Brabant de plaats, *'daer Godts lichaem, dat sacrament, hadde gerust in die conijnen tent'*, met een bedevaart vereerde, maakte dat vele pelgrims de weg naar de Hegge vonden.

De uitstraling van de plaats kreeg een vaste vorm door een eerste kapel die Jan van Vriesele en zijn echtgenote Margaretha van Haesbroeck lieten optrekken juist boven de plaats waar de hosties werden gevonden.

Al toen deze kapel in 1442 was afgewerkt, vond de toenmalige heer van Poederlee, Wouter van Vriesele, het nodig om het gebedsoord uit te breiden 'daar ze door steeds meer mensen bezocht wordt' (111).

Toch mag men niet spreken van een echte overrompeling, want het aantal bedevaarders dat het mirakeloord bezoekt, kan evenredig beschouwd worden aan de rijkdom die dat bedevaartsoord verwerft. En daar wringt nu juist het schoentje want de plannen voor de vergroting van de kapel zijn er wel in 1442, maar niet de materiële middelen. In dat licht geeft de magistraat van Herentals in 1442 een officiële attestatie van de gebeurtenissen van 1412 met de aanmaning 'de uitbreiding van de hogergenoemde plaats te steunen' en dat natuurlijk vooral op geldelijk gebied.

Ook de vergunning voor aflaatverdiening die Jan van Bourgondië, bisschop van Kamerijk (112), in een brief van 14 januari 1442 (n.s.) betekende, wordt een belangrijke plaats ingeruimd voor de materiële steun van de gelovigen aan de kapel. De gelovigen kunnen veertig dagen aflaat

verdienen mits zij met waarachtig berouw gebiecht hebben, de Heggekapel zullen bezocht hebben en iets tot verbetering en onderhoud van de bouwen tot kelken, boeken, ornamenten en kaarsen zullen geschonken hebben (113).

Deze mogelijkheid tot aflaatverdiening (deze maal honderd dagen), natuurlijk na het voldoen van de nodige voorwaarden waaronder materiële of geldelijke giften, werd herhaald door kardinaal Petrus Barbo, die in 1440 kardinaaldiaken werd van de Sancta Maria Nova-kerk te Rome. Deze aflaatbrief is gedateerd op 7 april 1444 (114).

Enerzijds onderstrepen de bronnen de massale toeloop naar de Hegge van de bedevaarders, maar anderzijds beschikken de toezichters van de kapel maar over krappe financiële en materiële middelen om het bedevaartsoord naar behoren uit te bouwen. Ook dat is de reden waarom Henriek van Beerse en Jan van Hasselt in 1477 en 1478 als '*cappelle boden*' op pad worden gestuurd met geloofsbrieven en vrijgeleiden van de heer en de overheid van Poederlee en de landsheren Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk om de nodige giften te verzamelen (115).

Toch schijnt de faam van de kapel van de Hegge als bedevaartsoord te groeien in de vijftiende eeuw. Vooral de vele mirakelen die na het 'Wonder van de Hegge' van 1412 op de gezegende plaats geschiedden, lokten steeds meer volk: '*... ende noch meer groote teecken en mirakelen die daar kortelings geschiet zijn van kreupelen ende blinden die daer sijn geworden siende ende gaende, ende noch die van menigerhande sieckheden daer remedie ende baete gekregen hebben*' (1477) (116).

Dat de Heggekapel in de vijftiende eeuw een ruimere bekendheid genoot onder de bedevaarders wordt mogelijk bewezen door een merkwaardige vondst in Zeeuws-Vlaanderen in het vroegere en thans verdwenen dorp Nieuwlande. Daar werd namelijk tijdens opgravingen een pelgrimstekenfragment gevonden dat bestaat uit een gedeeltelijk bewaard gebleven aedicula- of huisvormig kader, waarin een viertal hosties. Waarschijnlijk telde dit insigne oorspronkelijk vijf hosties. Aan de bovenzijde was dit kader versierd met kruisbloemen en hogels (gotisch versieringsmotief dat bestaat uit knoppen of bladvormen, die in rijen langs de frontaallijst lopen). De vondst van dit als vijftiende eeuws erkende pelgrimsinsigne, dat werd gemaakt in tin-loodlegering, is zeer belangwekkend in het kader van deze verhandeling, aangezien de bevoegde wetenschapslui de Heggekapel van Poederlee als meest waarschijnlijke plaats van afkomst aanduiden. Indien dit ook zo is, dan wijst deze vondst op een grote uitstraling van de Hegge als bedevaartsoord in de Nederlanden. Het pelgrimsteken bereikte in elk geval vóór 1525 het Zeelands dorp, aangezien in dit jaar dat dorp door een grote overstroming door de zee is verzwolgen en nooit meer heropgebouwd (117).

Wanneer een pelgrim zijn plaats van bestemming had bereikt en de relieken aanschouwd, wilde hij een herinnering aan zijn volbrachte tocht mee naar huis nemen en dikwijls was dat een metalen pelgrimsteken. Als drager van bovennatuurlijke krachten beschermde het dan tegen onheil omdat de kracht van het vereerde - in dit geval de heilige hosties en het Heilig Sacrament - in het insigne zou vasthouden (118).

Over de Hegge als bedevaartsoord in de zestiende eeuw zijn we niet ingelicht wegens ontbreken van alle bronnen. Alleen A. Wichmans weet te melden dat de inboedel van de kapel sterk te lijden had onder de beruchte Beeldenstorm van 1566, waardoor de twee te Poederlee en drie te Herentals bewaarde hosties vernietigd werden.

Niettemin beleefde de Heggekapel hoogdagen als bedevaartsoord in de zeventiende en achttiende eeuw. Vooral op Sacramentsdag was de kapel te Poederlee een druk bezochte bedevaartplaats. Sacramentsdag valt steeds op de donderdag na de eerste zondag van Pinksteren.

Omdat in de eerste helft van de zeventiende eeuw op Sacramentsdag rond de kapel van de Hegge een grote toeloop was, vroegen de pastoors van de naburige parochies aan de bisschop van Antwerpen om hun Sacramentsprocessie op een andere zondag te mogen houden om toch ten minste eenmaal per jaar het Heilig Sacrament door de straten van hun dorp te kunnen dragen onder de nodige belangstelling (119).

In juni 1620 verleent de bisschop van Antwerpen, Joannes Malderus, veertig dagen aflat aan de gelovigen die onder het Octaaf van het Heilig Sacrament, dus binnen de zeven dagen na Sacramentsdag, de kapel bezoeken en er bidden voor de verhevenheid van de katholieke kerk en de eenheid onder de christenen, wat natuurlijk een extra stimulans is voor de gelovigen om de Heggekapel met een bedevaart te vereren (120).

Op 12 mei 1751 verleent Dominicus de Gentis, bisschop van Antwerpen, aan diegenen die onder het Octaaf van het Heilig Sacrament of. een donderdag in het jaar tegenwoordig zijn in de mis of het lof en er bidden voor de verheffing van de katholieke kerk, de uitroeiing van de ketterijen en de eendracht van de christen prinsen, veertig dagen aflat (121). Een desbetreffend aanplakbiljet werd sindsdien over de naburige parochies verspreid.

Over de hoeveelheid bedevaarders die jaarlijks met Sacramentsdag de Heggekapel met een begankenis vereerden, kunnen we ons geen beeld vormen aangezien nergens cijfers noch schattingen werden opgeschreven. Een enige maatstaf zou het offergeld kunnen zijn dat elke Sacramentsdag uit de offerblok en de schaal werd gelicht. Uit de beperkte gegevens die we hierover beschikken, zien we dat dit in de zeventiende en achttiende eeuw nooit hoger oploopt dan 55 guldens (122). Tellen we daarbij het offergeld

VOLLEN AFLAET
ENDE SOLEMNEELE
BEGANCKENISSE
 In de vermaerde Capelle *DE HEGGE*, onder de PAROCHIE EN BARONIE VAN
POEDERLEE.

P Maendagh onder de Oſtave van het Alder-heylichſte *Sacrament* is te verdienen *Volle Aflaet*, vergunt door onſen Alderh: Vader *Benedictus XIV.* voor alle de gene Gebiecht ende Gecommuniqueert hebbende, ſullen in de voorſeyde Capelle *de Hegge* bidden voor de Verheffinge van onſe Moeder de H. Kercke, vernietinge der Ketteryen, Eendracht der Chriſtene Princen.

t'Is aen alle goede Chriſtenen bekend, dat alle goet aen ons van Godt komt door de verdienſten van onſen Middelaer *Jeſus Chriſtus* verborgen in het Alder-heylichſte *Sacrament*, die aldær als in ſijnen Throon van genaede onſe gebeden verhoort ende te ſaemen voor ons ſpreekt ſijne verdienſten voor ons op-offerende, die ons kan helpen in alle ſoo Geeltelycken als Lichaemelycken noodt. Tot wie ſullen wy beter gaen tot den Heyligen der Heyligen: tot dien Almogenden ende Bermhertigen Vader, die in dit *H. Sacrament* ſchuylt om van hem geholpen te worden?

Op den Sondagh onder de Oſtave ſullen de Veſperen ende Lof in de Capelle geſchieden ten 2. uren: dan ſal oock Biecht gehoort worden tot s'avonts ten 7. uren: daer ſullen verſcheyde Biecht-vaders zyn tot gerief van de Pelgrims.

Op den Maendagh ſal d'eerſte Miſſe geſchieden in de Capelle ten 6. uren: daer naer ſullen verſcheyde Miſſe geleſen worden: ten half ure thien ſal de Hoogh-Miſſe gefonden worden, onder de welcke ſal Gepredickt worden. Naer de Miſſe ſal geſchieden de Proceſſie.

Naer den middagh ten 3. uren de Veſperen ende Lof met welcke den *Volle Aflaet* ſal eyndigen.

Behalven den Feest-dagh, en den Sondagh onder de Oſtave ſal s'morgens gefongen worden eene Miſſe ten 6. uren, en s'avonts de geheele Oſtave het Lof met de Benedicte ten 7. uren.

NOTA. Dat alle Donnesdagen door het Jaer gemeynelyck in de Capelle geleſen word eene Miſſe op de gewooneycke wyſe.

Mynre ker Eerw: Heeren Vicarien-Generaal des openſtaande Biddom van Antwerpen vergaen boven dien XL. Dagen *Aflaet* aen alle Chriſti Gelovige, die op eenen der Dagen in de Oſtave van het Alder-heylichſte *Sacrament*, ook op de andere Dondersdagen des Jaers in verſige der vooren. Goddelycke Dienſten aldær de vermaerde Memorie van het Alder-heylichſte ſullen vromt en bidden ter intentie als vooren.

VERROTEN YL

Geloofz zy het Alderheylichſte Sacrament.

ANTWERPEN, By JOHANNES FRANCISQUE VAN SOEST, Boeck drocker, in de Ganner-ſtraet in de Schilt van Troyen

Afb. 18: Affiche die werd verspreid over de omliggende parochies om de gelovigen op te roepen om naar de begankenis van de Hegge te komen (midden achttiende eeuw - 1752?), (Eigendom van kerkbestuur Poederlee)

dat in de loop van het jaar door de gelovigen in de schaal of offerblok werd gelegd, dan komen we nooit hoger dan 70 guldens per jaar (maximum in 1651), maar ook niet minder dan 40 guldens per jaar.

Dr. J. Goris, die een studie wijdde aan de Onze-Lieve-Vrouwekapel - in de volksmond 'Zandkapel' geheten - van Noorderwijk kwam tot een gemiddeld jaarlijks offergeld van 40 tot 50 guldens, wat volgens de Herentalse stadsarchivaris '... zeker niet slecht mag genoemd worden'. De Noorderwijkse Zandkapel behoorde tot de meer belangrijke Mariabedevoertsoorden van de Antwerpse Kempen (123). Anderzijds mocht de kapelmeester van de Onze-Lieve-Vrouwekapel te Oevel in de periode van 1670-1796 gemiddeld niet minder dan tussen de 104 en 220 guldens aan offergeld binnenrijven! Maar deze kapel, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw tussen de Doornen, kende dan ook drie begankenishoogdagen per jaar (124).

Op 10 mei 1749 verleende paus Benedictus XIV een volle aflaat, te verdienen op de maandag in het octaaf van Sacramentsdag. Volgens P. Van Gestel dateert het van deze tijd dat de grote begankenis niet meer op Sacramentsdag, alswel op de maandag daarna plaatsgreep. Als reden vermeldt hij het feit dat op Sacramentsdag overal de Sacramentsprocessie uitging en zodoende de mensen minder kans kregen om op de Hegge de aflaat te komen verdienen (125).

De Franse Overheersing (1795-1815) betekende een absolute neergang voor de Heggekapel, zeker wat de toeloop van de bedevaarders betrof. Nochtans werd de Heggekapel - zoals dat met alle kerken en andere godsdienstige plaatsen in het kanton Gierle wel gebeurde - niet aangeslagen als nationaal goed, noch gesloten omdat pastoor Jozef Carolus Van den Nest als enige priester naast de deken-pastoor van Herentals de eed aan de Franse Republiek en de haat aan het koningschap had afgelegd (126).

De kapelmeester vond in 1816 slechts 10 guldens in de offerblok terug en het jaar daarop slechts 7 guldens!

Komt er een opleving dan is deze van zeer korte duur. Nochtans verleende op 12 augustus 1829 paus Pius VIII nog een volle aflaat aan diegenen die op de maandag na Sacramentsdag of op de zeven volgende dagen de Heggekapel bezochten. In 1834 en 1835 wordt er in verhouding echt weinig geofferd: amper een vijftal guldens. Weinig bedevaarders zoeken nog hun heil in de Heggekapel!

Op het einde van de negentiende eeuw blijkt er een kentering te komen, want de Heggekapel komt opnieuw in de belangstelling. Vooral pastoor J. Hendrickx, pastoor te Poederlee vanaf 1907, pompte nieuw leven in de Heggebegankenis

De herstelling van de kapel, de uitgave van een propagandaboekje over de Hegge en de inrichting van een grootse processie en viering van de vijf-honderdste verjaardag van het Heggewonder in 1912, gepaard gaande met de tweehonderd dagen aflaatverlening door de Belgische kardinaal Mercier, lokte weer de massa naar de Heggekapel. De begankenis werd sindsdien groots godsdienstig opgevat. Op Sacramentsdag werden in de kapel een vroegmis om zes uur en een hoogmis om negen uur opgedragen. Een lof, gevolgd door een sermoen, werd opgedragen te drie uur. Op de zondag na Sacramentsdag gebeurden de plechtige missen in de parochiekerk en was er lof met sermoen om drie uur. De grote begankenis werd nog steeds op maandag na Sacramentsdag gehouden. Om de grote schare bedevaarders de gelegenheid te geven de misvieringen bij te wonen en zo hun aflaten te verdienen, waren er missen in de kapel om vijf uur, zes uur, zeven uur en halfacht met een hoogmis om halftien, gevolgd door een sermoen. 's Avonds was er naar aloude traditie op de hoogdag een lofplechtigheid om negentien uur. In de week waren er elke dag missen en lof om zes en om zeven uur 's morgens. De volgende zondag gebeurden de misvieringen terug in de parochiekerk. Om vijftien uur was er lof met sermoen, waarna het Heilig Sacrament in processie terug naar de kerk werd gebracht.

Op 4 februari hield men ter herdenking van het Heggewonder van 4 februari 1412 een *'heiligendag in de kapel'*. Na het lof in de kapel trok een kleine processie, die *'reductie'* werd geheten, met het Heilig Sacrament van de Hegge naar de kerk, in het spoor van de processie die op 4 februari 1412 de twee gewijde hosties overbracht naar de Poederleese kerk. Het was een plechtigheid die vooral werd bijgewoond door de Poederleenaars zelf (127).

Naast deze twee vieringen werd elke week op donderdag een misviering gehouden in de kapel, gevolgd door *'het clijn loff'*. In de zeventiende en een gedeelte van de achttiende eeuw droegen bovendien de minderbroeders van Herentals altijd op zon- en feestdagen de mis op in de Heggekapel.

De begankenis naar de Hegge en de devotie tot het Heilig Sacrament kregen de laatste decennia zware klappen toegediend. Door sociaal-economische veranderingen, waarbij vele mensen voortaan niet meer op de hoogdag van maandag na Sacramentsdag aanwezig konden zijn op de Hegge, werd de hoogdag verplaatst naar zondag na Sacramentsdag. In de jaren zestig van deze eeuw deed ook het toenemend scepticisme in de godsdienst, gevolgd door ongodsdienstigheid, zich gevoelen in de eeuwenoude begankenis naar de Hegge. De godsdienstige motieven van de Heggenviering moesten voortaan onderspit delven tegenover de wereldlijke viering. Deze tendens werd bespoedigd door de Heggehoogdag na de fusie

Afb. 19-22: In 1912 werd de vijfhonderdste verjaring van het Heggewonder herdacht met een groots opgezette religieuze optocht. De foto's werden genomen op de Herentalse steenweg. De pitoreske achtergrond wordt gevormd door de kerk en herberg 'In den Hemel'. (Foto's: Familie Goossens, Poederlee)

van Poederlee met de gemeente Lille in 1977 uit te roepen tot gemeenschapsfeest van Poederlee. Wel wordt nog steeds - weliswaar in een feesttent omwille van de vele Poederleese mensen die de mis nog willen bijwonen - in de omgeving van de Heggekapel een plechtige hoogmis opgedragen in de voormiddag, onmiddellijk na de jaarlijkse processie. In de namiddag wordt nog op dezelfde plaats een lofplechtigheid gehouden. Ook de misvieringen in de Octaaf van Sacramentsdag worden nog elke dag in de kapel gedaan, maar dan wel 's avonds en weinig bijgewoond.

Al van oudsher trekt op de hoogdag van de Hegge een Sacramentsprocessie van de parochiekerk naar de Heggekapel. Deze werd in 1912 wegens de vijfhonderdste viering van het Heggewonder sterk uitgebreid en aangekondigd als 'stoet'. In de jaren twintig van deze eeuw werden speciale processieklederen gemaakt die de jaarlijkse optocht meer luister

Afb. 23: Volksdevotie toen de hoogdag van de Hegge nog een louter godsdienstig feest was. Een treffende foto uit 1951.

(Foto: *Ons Volk*, jg. XXXIV, nr. 20, 20 mei 1951, blz. 625)

bijbrachten, vooral onder impuls van de plaatselijke kloosterzusters (128). In de jaren zeventig bleven de processieklederen in de kleerkast en werd de processie beperkt tot enkele groepen. In 1987 werd met de medewerking van de in 1986 opgerichte v.z.w. Hegge-Poederlee de processie echter terug in aangepaste kleding gestoken.

Deze begankenis van de vele bedevaarders naar de kapel van de Hegge had natuurlijk een doel. In de eerste plaats was dat natuurlijk persoonlijk getint. Vooral ter voorkoming of genezing van ziekten of kwetsuren ging men op bedevaart naar de Poederleese kapel. In tegenstelling tot de meeste bedevaartplaatsen waren de kwalen waarvoor de gelovige in de Hegge genezing hoopte te vinden niet specifiek.

Al in de vijftiende eeuw waren volgens de beheerders van de kapel dank zij hun begankenis naar de Hegge vele kreupelen en blinden en nog menigvuldige andere zieken genezen. Ook later nog gebeurden in de Heggekapel 'mirakuleuze genezingen' en als bewijs hadden de genezenen hun kruken, breukbanden en ex-voto's tegen de muren van de kapel achtergelaten. Deze dankbetuigingen waren voor 1900 al uit de kapel verdwenen. Pastoor J. Hendrickx beschreef in 1912 het doel van de begankenis van de pelgrims als het afsmecken van de bescherming van God om bevrijd te blijven van alle pijnlijke ziekten, in het bijzonder van koortsen, hoofdpijn, zenuwziekten en andere (129).

Ook Augustinus Wichmans schrijft in 1632 dat de Hegge gekend is als heilzaam tegen kwalen en koortsen (130).

De bedevaarder ging daarom rond het hoogaltaar, waar achteraan nog steeds volgens de volksoverlevering de konijnenpijp te zien is waarin de vijf gewijde hosties gerust hebben. De vrome pelgrim nam dan een weinig zand uit de pijp om van koortsen, tand- en hoofdpijn en andere kwalen te genezen. Ook uit de waterput van de Heggekapel nam de bedevaarder water mee, dat als geneeskrachtig beschouwd werd.

Het tweede doel van de begankenis naar de Hegge was *'door vurige gebeden Onze-Lieve-Heer eer te betuigen voor de heiligschenderijen en onteringen Hem in zijn hoogwaardig Sacrament aangedaan'* (131).

De pelgrims namen gewoonlijk een bedevaartvaantje mee van het oord waar zij op pelgrimstocht waren geweest. Het vaantje had vroeger volgens het volksgeloof een beschermende kracht.

Een kenner-verzamelaar van bedevaartvaantjes is ervan overtuigd dat in de achttiende eeuw een Poederlees bedevaartvaantje zou bestaan hebben, maar niemand kan tot nu toe het vaste bewijs leveren.

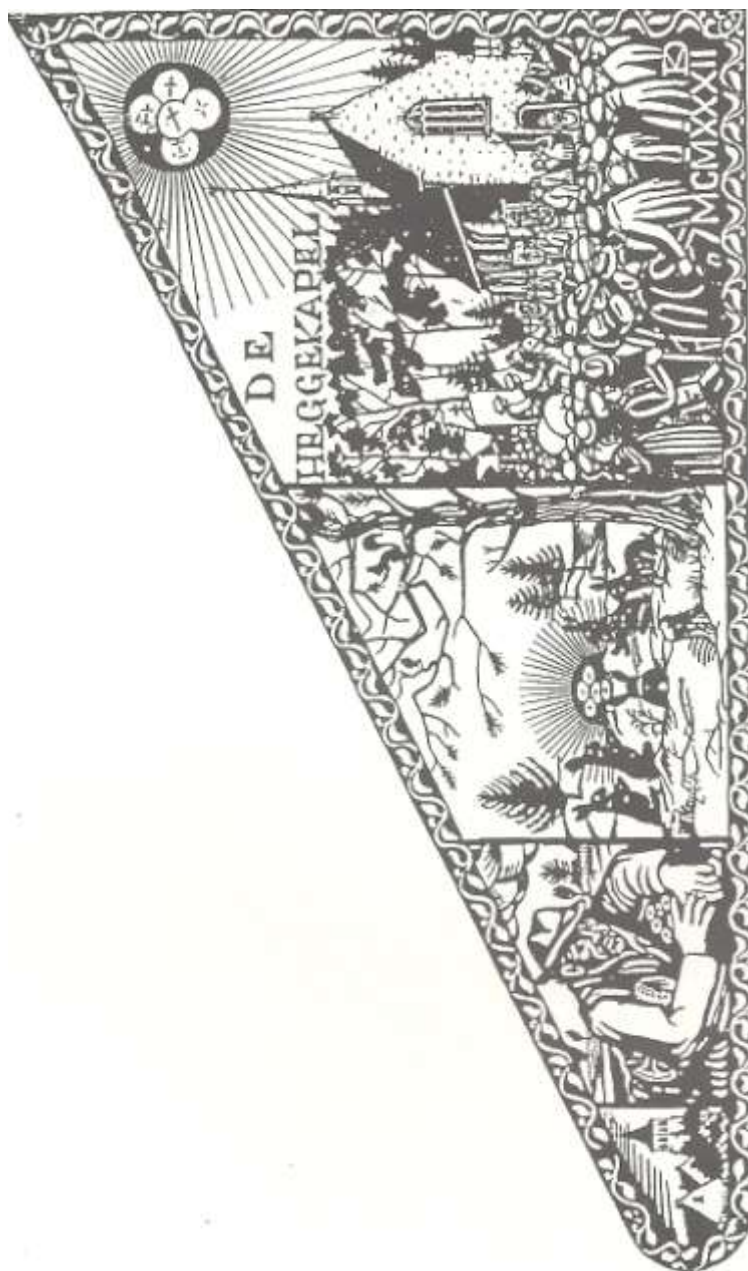
In 1932 kreeg Karel Dufour de opdracht om een bedevaartvaantje over de begankenis van de Hegge te etsen. Een nieuwe uitgave van de hand van Ch. De Haever volgde in 1986 op initiatief van de plaatselijke K.W.B.

Afb. 24-29: Sfeerbeelden uit de Heggeprocessie van 1951 in het weekblad 'Ons Volk'.
(Foto: Ons Volk, jg. XXXIV, nr. 20, 20 mei 1951, blz. 624-625)

Afb. 30: Bedevaartvaantje, ontworpen en uitgevoerd door Karel Dufour in 1932.

2. De jaarmarkt

Blijkbaar had de toeloop van bedevaarders rondom de Heggekapel al snel een jaarmarkt tot gevolg. Deze had plaats op de hoogdag van de Hegge: oorspronkelijk op Sacramentsdag, vanaf omstreeks 1750 op de maandag na Sacramentsdag en na de Tweede Wereldoorlog op de zondag na Sacramentsdag.

De vroegste vermelding van de markt vinden we terug in 1646 wanneer de kapelmeester Cornelis Vekemans aan *'de cremers'* (marktkramers) hout verkocht om hun kraampjes mee op te zetten (132). En in 1652 kocht Jannen Loomans van Lille *'tot Poederle aende Hegge'* een hoed bij *'Philips den boeyman'* voor 19 stuivers en op diezelfde markt een paar schoenen voor 18 stuivers (133).

Vinden we een eerste vermelding over de jaarmarkt ter gelegenheid van de Heggeviering pas in 1646, dan wijst er alles op dat er al veel vroeger 'wereldlijke vieringen' plaatsgrepen rond de Heggekapel. Herbergiers en biertappers sloegen tijdens de hoogdag hun tent op: vier wanden van berketakken met bladen gemaakt en daarover een huid gespannen. Daaronder zetten ze tafels of enkele schragen met daarrond, in plaats van stoelen, enkele banken of planken die op graszoden rustten. Hier werd dan ook door de pelgrims en Poederleenaars duchtig gedronken.

De eerste vermelding van zulk een biertentje vinden we terug in een processtuk van 1606 over de ruzie die ontstond tussen Guiliam Verlynden, zoon van de toenmalige pastoor Peeter Verlynden, en enkele Poederleenaars die hem uitnodigden om mee te drinken (134).

Natuurlijk was de overheid er als de kippen bij om belastingen te heffen (de *'impost'*) op het bierverbruik aan de Hegge op de hoogdag. Zo bracht de borgemeester (gemeente-ontvanger) onder andere voor zijn dienstjaar 1684-1685 2 guldens 10 stuivers in ontvangst voor *'den impost vande bieren ende tappers die d'jaer sijnder administratie aende cappelle de hegge hebben getapt op h. sacramentsdach ...'* (135).

Nu nog verzamelen vele marktkramers zich onder de beuken en linden rond de Heggekapel om hun waren aan de man te brengen. De typische bierkraampjes zijn echter verdwenen, maar de dorstige bezoeker wordt nu opgevangen in een grote feesttent die door een plaatselijke vereniging wordt uitgebaat. Thans is de hoogdag van de Hegge voornamelijk een Poederleese aangelegenheid geworden, namelijk een gelegenheid om familie en kennissen na een jaar weer te zien.

3. De 'Heggestoet' en 'Ommegang van de Hegge'

Sinds 1912 houdt men er in Poederlee aan om om de vijfentwintig jaar het 'Wonder van de Hegge' van 1412 met een uitgebreide optocht te herdenken. Gebeurde dit in 1912 en in 1937 met een luisterrijke processie - weliswaar onder de naam 'stoet' - dan evolueerde de optocht sinds 1962 naar een meer wereldlijk gebeuren. Nochtans was ook de optocht van 1937 een gebeuren met weerklank omdat de aartsbisschop van België, Kardinaal Jozef Van Roey, in hoogst eigen persoon mee opstapte om de monstrans met het Heilig Sacrament te dragen. Voor de kardinaal was de Hegge geen onbekende, daar diens moeder een Poederleese was.

Het vijfhonderdvijftig-jarig jubileum werd herdacht met een optocht van bijna vierhonderd figuranten en zeven wagens. De Heggestoet van zondag 22 juli 1962 droeg nog een sterk godsdienstige stempel, maar de gebeurtenissen van 1412 en het wedervaren van de kapel werden in statische taferelen uitgebeeld. De toenmalige stadsontvanger van Herentals, Jos Van Roey, tekende voor het ontwerp en de regie en werd bijgestaan door een comitee van Poederleese mensen onder leiding van hoofdonderwijzer Albert Driesen. Na de stoet greep er een godsdienstige plechtigheid plaats aan de kapel van de Hegge.

Op 28 juni 1987 trok de 'Heggestoet', voor die gelegenheid omgedoopt tot 'Ommegang van de Hegge', door de voornaamste straten van Poederlee, bijgewoond door vijftien- tot twintigduizend kijklustigen. Het was een historische optocht met negenhonderdzesendertig figuranten en negen wagens, getrokken door Brabantse trekpaarden of volk. Opmerkelijk was wel dat de kleding, voorwerpen en wapens en de wagens door de Poederleese bevolking zelf gemaakt werden. De 'Ommegang van de Hegge' was ontworpen door Walter Van den Branden en Walter Driesen, de Gentse acteur Nolle Versyp tekende voor de regie en voor het ontwerp van de wagens, terwijl een daartoe opgerichte v.z.w. Hegge-Poederlee instond voor de uitvoering en coördinatie onder leiding van Walter Driesen.

4. Het 'Wonder van de Hegge' buiten Poederlee

Ook buiten Poederlee hadden de gebeurtenissen van 1412 diepe indrukken nagelaten, in het bijzonder dan toch in de plaatsen die rechtstreeks bij het 'Wonder van de Hegge' betrokken geweest waren.

In Wechelderzande, waar de vijf gewijde hosties door Jan vander Langersteden gestolen werden, werd in de zestiende eeuw terug gestimuleerd om het 'Heggewonder' te herdenken. Op 20 december 1530 schonk heer

Henrick Engelbeert, *'cureyt (priester) der kercken van Poedele en Wecheldersande'*, aan de kerk van Wechelderzande een bemd van een bunder. In ruil daarvoor stelde hij terug de wekelijkse donderdagse gezongen mis in ter ere van het Heilig Sacrament *'inder kercke van Sinte Amelberghe'*. Zijn opvolgers waren bovendien verplicht tijdens deze wekelijkse misvieringen het eerwaardig Heilig Sacrament op het altaar tentoon te zetten (136).

In Herentals werd in de zestiende eeuw of mogelijk daarvóór het broederschap van het Heilig Sacrament ingesteld. De eerste sporen vinden we in 1597 en het vermoeden is groot dat het ontstaan haar oorzaak vindt in de drie gewijde hosties die na de wonderbaarlijke wedervinding naar Herentals gedragen werden en aldaar tot in 1566 (Beeldenstorm) bewaard werden in de Sint-Waldetrudiskerk (137).

Ook In het naburige Lille werd de reputatie van de Heggekapel hoog aangeslagen. Zo betaalden de voogden van de weeskinderen van wijlen Nicolaes Van Trier en Elisabeth Beeck in 1685 8 stuivers *'over het celebreren van een misse inde Cappelle de Hegge'* en offerden er 9 stuivers voor de zieleheil van de overleden ouders (138). Ook vele Poederleenaars betaalden missen in de kapel voor de zieleheil van een dierbare afgestorvene (139).

Het Vorselaarse gehucht Sassenhout profiteerde mee van haar gunstige ligging tegenover de Heggekapel. De inwoners ervan lieten dan ook luid protest weerklinken wanneer in 1605 de Poederleese pastoor Peeter Verlynden (pastoor van 1592 tot 1619) de missen in de Heggekapel op zon- en feestdagen verbood. Deze gewoonlijk twee missen met prediking werden doorgaans gedaan door de paters minderbroeders van Herentals of soms door de kapelaan of een priester uit Vorselaar. Een inwoner van Sassenhout, Dingeman Schellens, verzocht de pastoor dan ook de zondagsmissen in de Heggekapel terug doorgang te laten vinden *'ende dat tot behoeve ende solaignemente van sijne kynderen ende booden, waervoir hij willick ende bereet is te gevene een goede allmoesse tot onderhoudt der voirschreven dienst ...'* (140).

5. Het 'Wonder van de Hegge' en de kapel in de 'kunst'

De Hegge werkt inspirerend, ook voor de kunst. De kapel is een uitgelezen decor voor schilderstukjes en geregeld vindt men dan ook in de omgeving een schilder of tekenaar om de Heggekapel en haar omgeving op doek of papier over te brengen.

Ook in de geschreven kunst vinden we sporen van de Heggekapel en het 'Heggewonder' weer. Buiten verscheidene beschouwende werken die over

dit onderwerp geschreven zijn, zagen ook nog een jeugdroman en twee toneelwerken het daglicht met de gebeurtenissen van 1412 als inspiratiebron.

W. Wijnants publiceerde in de jaren vijftig-zestig zijn jeugdverhaal 'Het Wonder van de Hegge', dat 44 bladzijden telt, te Retie.

In het prille begin van de jaren twintig schreef Juul Grietens een proza-werk dat 'Het Wonder van de Hegge' werd genoemd en door J. Tegenbos onder de gelijknamige titel in toneel werd omgezet en gepubliceerd werd te Herentals. Het toneel, dat vijf bedrijven omvat, volgt redelijk getrouw de geschiedenis van het 'Heggewonder'.

In Nederland liet Henri 't Sas van Best zich inspireren door het verhaal van de wonderbare terugvinding van de vijf gewijde hosties te Poederlee om in diezelfde periode het toneelstuk 'De Vuurwolf' neer te schrijven. Jan vander Langersteden wordt hier echter ten tonele gevoerd als een charmante boef onder de naam Lode van Renterghem, bijgenaamd 'de Vuurwolf'. Het stuk loopt voor de kerkdief echter goed af omdat hij te Herentals in het zicht van de galg door de vrouwen van Wechelderzande en Herentals wordt bevrijd! In 1960 werd het toneelstuk, dat drie bedrijven telt, wel aangepast aan de heersende tijdgeest.

Opmerkelijk is wel dat beide toneelstukken 'kinderen van hun tijd' waren. Vooral de rol van de in beide stukken ten tonele gevoerde joden (David Mozes bij J. Tegenbos, Nathan bij Henri 't Sas) springt in het oog. Beiden worden stereotiep afgebeeld en sjacheraar en dief genoemd en worden afgeschilderd als diegenen die de hoofdpersoon mee aanzetten tot de snode kerkdiefstal !

Op picturaal kunstvlak mogen zeker niet de twee schilderijen in de Sint-Waldetrudiskerk van Herentals vergeten worden. Beiden zijn van de hand van de gewaardeerde kunstschilder Antoon van Ysendyck (°Antwerpen 13 januari 1801- † Brussel 14 oktober 1875) die in 1823 de prijs van Rome won. Het eerste schilderij 'Het wonder van de Hegge: vinding van de H. Hostien' penseelde hij in 1823. Het tweede, 'Het wonder van de Hegge: processie van de H. Hostien', werd een jaar later uitgevoerd. In 1977 werd dit schilderij deskundig gerestaureerd en behandeld (140).

Het eerste schilderij kreeg als onderschrift: *'Ziet hier den dief die heeft vijf Hosties gestolen, den rechter vraegt de plaets waer hij die heeft verholen. Men brengt hem daerom hier van op de galge leer, dees dieren gaen hem voor en wijzen hunnen heer.*

M. BOUWEN S. LE PAIGE D.D.'

Afb. 31: De wonderbaarlijke terugvinding van de hosties in de Hegge, geschilderd door Antoon van Ysendyck (1801-1875) en bewaard in de Sint-Waldetrudiskerk te Herentals. De hier afgebeelde Jan vander Langersteden is een zelfportret van de schilder.
(Foto: W. Van den Branden, 1985)

Het andere onderschrift luidt: *In regen, wind en sneeuw vijf hostien gevonden in 't midden van het jaar, 't is wonder! Niet geschonden, in 't winter nat saisoen: Het is des Heeren werk! Twee gaen naer Poederle en dry naer deze kerk.*

4 Febr. 1412'

Met het eerste onderschrift hebben we dus ook de 'sponsor' van de schilderijen gevonden!

Daarnaast mogen natuurlijk de talrijke aquarellen niet vergeten worden van de Engels-Poederleese kunstschilder Reginald Gosling die de Heggekapel als onderwerp hebben.